

STANISŁAW LIS*
MATEUSZ ROSOŁOWSKI**

Europejskie systemy gospodarcze: dobrobyt a efektywność¹

Wprowadzenie

W literaturze ekonomicznej dość powszechnie przyjmuje się hipotezę, że państwa dobrobytu – w odróżnieniu od pozostałych krajów, a zwłaszcza państw o gospodarce liberalnej – urzeczywistniającej przyjętą misję gospodarowania mającą na celu pomniejszanie nierówności społecznych i pomnażanie dobrobytu ekonomicznego obywateli, w dużym stopniu i zakresie ingerują w życie gospodarcze poprzez nadmierny fiskalizm, rozumiany w uproszczeniu jako relatywnie wysokie wydatki sektora publicznego i progresywne podatki, czego skutkiem może być spowolnienie procesów ekonomicznych i niska efektywność gospodarowania.

Zasadniczym celem poznawczym artykułu jest empiryczna weryfikacja tej hipotezy, a więc wykazanie, który z wyróżnionych tutaj modeli społeczno-ekonomicznych jest bardziej efektywny ekonomicznie i który z nich najpełniej realizuje przyjęte przez dane społeczeństwo idee i wzorce rozwoju społeczno-gospodarczego, ale także zapewnia – *per saldo* – wyższą trajektorię wzrostu gospodarczego².

Na przestrzeni ostatniego stulecia państwa europejskie wybierały różne formy ustroju społeczno-gospodarczego. Przy zachowaniu wspólnych, fundamentalnych cech charakterystycznych dla gospodarek rynkowych, występują między nimi istotne różnice dotyczące przede wszystkim zakresu i poziomu ingerencji państwa, systemu i narzędzi regulacji procesów gospodarczych, zwłaszcza zakresu i form zabezpieczeń społecznych i systemu opodatkowania podmiotów gospodarczych, realizacji celów rozwoju społecznego itd.

We współczesnej literaturze ekonomicznej można – z pewnym dopuszczalnym uproszczeniem – wyróżnić różne odmiany ustrojów (modeli) społeczno-gospodarczych w zależności od kształtu prowadzonej polityki społecznej przez kraje zaliczone do poszczególnych modeli, a zwłaszcza od spełniania przez nie dwu podstawowych kryteriów: efektywności gospodarowania i sprawiedliwości społecznej.

* Prof. zw. dr hab. Stanisław Lis – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, liss@uek.krakow.pl

** Mgr Mateusz Rosołowski – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, mrosolowski@gmail.com

¹ Artykuł stanowi rozszerzoną i uaktualnioną wersję wykładu wygłoszonego na Uniwersytecie Ekonomicznym w Bratysławie w listopadzie 2011 r.

² W realnej gospodarce światowej nie występują oczywiście czyste modele, lecz dominują rozwiązania mieszane, tzw. gospodarka mieszana (*mixed economies*).

Biorąc pod uwagę powyższe kryteria, przyjęło się na ogół rozróżniać – przynajmniej z perspektywy europejskiej – cztery główne modele (ustroje) społeczno-gospodarcze³:

- 1) model anglosaski,
- 2) model kontynentalny,
- 3) model nordycki,
- 4) model śródziemnomorski.

Model anglosaski, zwany też gospodarką liberalną, jest realizowany obecnie w Europie przez Wielką Brytanię i Irlandię oraz Japonię, Stany Zjednoczone, Kanadę, Australię i Nową Zelandię oraz inne kraje. Wyróżnia się on wśród pozostałych modeli wysokim poziomem wolności gospodarczej i ograniczonym zakresem ingerencji państwa w procesy ekonomiczne (tzw. „małe państwo”). Model ten cechuje niski poziom fiskalizmu państwa – relatywnie niezbyt wysokie stopy podatkowe i ograniczony poziom wydatków publicznych. W związku z tym występują w nim relatywnie wysokie rozwarstwienia dochodowe społeczeństwa, niski poziom zabezpieczeń socjalnych oraz mała skuteczność w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym (słabe związki zawodowe i niska ochrona przed ryzykiem rynku pracy). Kraje modelu anglosaskiego należą do najbogatszych państw świata, co świadczyć może o osiągnięciu przez nich w długim okresie wysokiej efektywności ekonomicznej.

Model kontynentalny jest pewnego rodzaju kompromisem pomiędzy państwami liberalnymi a krajami nordyckimi. Często określa się ten model – z pewnym uproszczeniem – jako społeczną gospodarkę rynkową. Reprezentantami tego modelu są zwłaszcza Niemcy, Austria, Francja, Belgia i Luksemburg, oraz – przynajmniej deklaratorywnie – część byłych krajów socjalistycznych: Polska, Słowacja, Węgry, Czechy itp. Model kontynentalny można określić jako tradycyjny model państwa opiekuńczego. Teoretyczne podstawy tego modelu zostały sformułowane przez twórców niemieckiego ordoliberalizmu, którzy starali się skójżyć ekonomiczną efektywność, prowadzącą do pomnażania dobrobytu społecznego, ze sprawiedliwością społeczną. Model ten cechuje zatem szeroki zakres przywilejów pracowniczych, świadczeń socjalnych i zabezpieczeń społecznych oraz wysoki poziom konkurencyjności podmiotów gospodarczych dzięki wysokiej absorpcji postępu naukowo-technologicznego i organizacyjnego i nakładom na kapitał ludzki (wiedzę). Państwo oprócz realizacji funkcji społecznych silnie wspiera rozwój przedsiębiorczości i zatrudnienie. Model ten cechuje się jednakże wysokimi kosztami funkcjonowania państwa (biurokracja, słaba skłonność do inwestowania, mała elastyczność rynku pracy itd.).

Model nordycki (skandynawskie państwa dobrobytu) obejmuje Danię, Norwegię, Szwecję, Finlandię i Islandię, a także Holandię). Model ten opiera się na następujących założeniach polityczno-gospodarczych:

1. Istnienie silnego państwa, dokonującego dystrybucji dóbr prywatnych i publicznych w celu zapewnienia dobrobytu materialnego wszystkim obywatelom (tzw. obywatelskie prawa socjalne).
2. Gospodarka mieszana, tj. łącząca mechanizmy rynkowe z realizacją bezpieczeństwa socjalnego. Zasadą kardynalną tego systemu jest wspólna odpowiedzialność za każdą jednostkę w społeczeństwie. Państwa skandynawskie są zwrócone w większej mierze w stronę realizacji idei sprawiedliwości społecznej aniżeli w stronę wzrostu gospodarczego.

³ Teoretyczne ujęcie głównych cech omawianych modeli przedstawiono na podstawie: T. Boeri [2002]; G. Esping-Andersen [1990]; D.K. Rosati [2009]; *Wzrost gospodarczy...* [2010]. Warto dodać, że w literaturze można spotkać także inne klasyfikacje.

3. Skonsolidowane społeczeństwo obywatelskie, oparte na wypełnianiu opieki socjalnej przez organizacje społeczne w ścisłej współpracy z instytucjami publicznymi i włączaniu ogółu ludności w życie gospodarcze i społeczne.

Podstawowymi cechami gospodarki państw dobrobytu są ponadto:

- a) hojny system ubezpieczeń społecznych w postaci urlopów rodzicielskich, zasiłków na dzieci, ubezpieczeń od bezrobocia, ubezpieczeń chorobowych, świadczeń inwalidzkich i emerytur oraz zapewnienie publicznych usług socjalnych;
- b) relatywnie wysokie podatki dochodowe na rzecz państwa i władz lokalnych, podatki od płac oraz VAT, które mają zagwarantować niwelowanie różnic w poziomie dochodów obywateli;
- c) silna pozycja związków zawodowych i system negocjacji zbiorowych między pracodawcami a pracownikami oraz wysoka regulacja rynków pracy, zarówno w ramach ustawodawstwa, jak i reguł wynegocjowanych w ramach układów zbiorowych;
- d) rozbudowane programy aktywizacji zawodowej, mające na celu ułatwienie zatrudnienia osób bezrobotnych przez programy szkoleniowe i dotowanie zatrudnienia.

Model śródziemnomorski występuje zwłaszcza we Włoszech, w Hiszpanii, Portugalii i Grecji. Model ten charakteryzuje się rozbudowaną funkcją opiekuńczą państwa, a zwłaszcza zbiurokratyzowanym i nieefektywnym systemem emerytalnym i zabezpieczeń rynku pracy, sztywną ochroną zatrudnienia i nadmierną rolą związków zawodowych w zakresie kształtowania warunków pracy i płacy. Również znacząca jest rola państwa w gospodarce oraz nadmierny i zbiurokratyzowany system regulacji w gospodarce. Równocześnie państwo w niewielkim stopniu angażuje się w świadczeniu pomocy społecznej ludziom ubogim i wykluczonym.

Na przestrzeni ostatniego stulecia poszczególne państwa – zwłaszcza wysoko rozwinięte – wybierały różne drogi rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego. Współcześnie wybór modelu rozwoju społeczno-gospodarczego przez dany kraj sprowadza się przede wszystkim do określenia roli i zakresu rynku i państwa w gospodarce. Przyjmując powyższe kryterium, można wyróżnić zwłaszcza dwa skrajne modele (ustroje) gospodarcze: gospodarka neoliberalna (tzw. model anglosaski) i państwo dobrobytu (nordyckie państwo opiekuńcze).

W dalszych częściach tego artykułu porównamy kraje europejskie reprezentujące cztery wyodrębnione wyżej modele społeczno-ekonomiczne z punktu widzenia podstawowych wskaźników charakteryzujących efektywność gospodarki oraz dobrobyt społeczny.

1. Udział sektora publicznego w gospodarce

Zakres ingerencji fiskalnej państwa w gospodarkę określimy najpierw udziałem wydatków sektora publicznego w PKB badanych grup krajów (tab. 1).

Z danych przytoczonych w tabeli 1 wynika istnienie relatywnie dużego – w granicach kilkunastu punktów procentowych – zróżnicowania stopy redystrybucji dochodu narodowego między krajami, mierzonej udziałem wydatków publicznych w PKB, zwłaszcza w ostatniej dekadzie. Najwyższą stopą redystrybucji wyróżniały się w badanym okresie kraje nordyckie (oprócz Norwegii), a także Francja, Austria i Belgia. Średni poziom wydatków publicznych w tych krajach wyniósł 51–56% PKB. Natomiast najniższy poziom tych wydatków utrzymywała Szwajcaria (34,4%) oraz kraje rozwijające się: Estonia (37,1%), Litwa (36,5%), Łotwa (38,3%), Rumunia (36,7%) i Bułgaria (40,8%) – zaliczane do społecznej gospodarki rynkowej. Pozostałe kraje rozwinięte nie różniły się znacząco między sobą relatywnym poziomem wydatków publicznych; stanowiły one do 40–50%

Tabela 1
Wydatki sektora publicznego jako % PKB w wybranych krajach w latach 1995–2010

Kraje	Lata					Średni poziom
	1995	2000	2005	2007	2010	
Kraje liberalne						
Irlandia	41,1	31,3	34	36,8	66,8	42,0
Wielka Brytania	43,9	39,1	44,1	44,0	50,4	44,3
Szwajcaria	35,0	35,1	35,3	32,3	34,2	34,4
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)						
Polska	47,7	41,1	43,4	42,2	45,4	44,0
Słowacja	48,6	52,1	38,0	34,3	40	42,6
Niemcy	54,8	45,1	46,8	43,6	47,9	47,6
Francja	54,4	51,6	53,4	52,3	56,6	53,7
Słowenia	52,6	46,7	45,2	42,4	50,1	47,4
Rumunia	34,1	38,6	33,6	36,2	40,9	36,7
Austria	56,3	52,1	50,2	48,5	52,5	51,9
Węgry	55,7	46,8	50,2	50,0	49,5	50,4
Luksemburg	39,7	37,6	41,5	36,2	42,5	39,5
Litwa	34,4	39,1	33,3	34,8	40,9	36,5
Łotwa	38,6	37,3	35,6	35,7	44,4	38,3
Estonia	41,3	36,1	33,6	34,0	40,6	37,1
Czechy	54,5	41,8	45,0	42,5	44,1	45,6
Bułgaria	45,4	41,3	39,7	39,7	38,1	40,8
Belgia	52,2	49,1	52,3	48,4	52,9	51,0
Kraje śródziemnomorskie						
Grecja	45,7	46,7	44,0	46,5	50,2	46,6
Hiszpania	44,4	39,1	38,4	39,2	45,6	41,3
Portugalia	41,5	41,1	45,8	43,8	51,3	44,7
Malta	39,7	41,0	44,6	42,4	42,9	42,1
Cypr	33,1	37,0	43,6	42,2	46,4	40,5
Włochy	52,5	46,2	48,2	47,9	50,3	49,0
Kraje dobrobytu						
Norwegia	50,9	42,3	42,1	41,1	45,8	44,4
Finlandia	61,4	48,3	50,2	47,2	55,3	52,5
Szwecja	64,9	55,1	53,9	51,0	52,7	55,5
Dania	59,3	53,7	52,8	50,9	58,2	55,0
Islandia	42,7	41,9	42,2	42,3	51,5	44,1
Holandia	56,4	44,2	44,8	45,3	51,2	48,4

PKB. Warto również zauważyć, że po 2007 r. obserwujemy poważny wzrost wydatków rządowych we wszystkich krajach, który jest w dużym stopniu rezultatem łagodzenia kryzysu gospodarczego poprzez pobudzenie zagregowanego popytu. Jednakże po 2010 r. kraje Unii Europejskiej wdrażają restrykcyjną politykę fiskalną w celu ograniczenia swoich nadmiernych deficytów budżetowych. Szczegółowa analiza danych liczbowych pozwala na negatywne zweryfikowanie tzw. prawa Wagnera, które głosi, że wraz z rozwojem społecznym rosną wydatki publiczne, gdyż potrzeby publiczne rosną szybciej niż potrzeby indywidualne. W przypadku badanych krajów obserwujemy wystąpienie tendencji odwrotnej, a więc obniżanie się udziału wydatków publicznych w rosnącym PKB tych krajów.

Wydatki socjalne stanowią istotny element polityki społecznej wdrażanej przez kraje europejskie od lat 60. ubiegłego wieku. Gwałtowny ich wzrost został wywołany budowaniem państwa opiekuńczego – zwłaszcza w krajach nordyckich. Jednakże po 1995 r. uwidacznia się wyraźna tendencja zniżkowa wydatków socjalnych w tych krajach (w relacji do PKB) i zbliżenie ich do poziomu wydatków niektórych pozostałych krajów europejskich jak Włochy, Francja, Belgia i Austria. Różnice w poziomie wydatków socjalnych (w % PKB) między analizowanymi zbiorami krajów pokazuje tabela 2.

Analizując przeciętny poziom wydatków socjalnych w badanych grupach krajów, można zauważyć istotne różnice pomiędzy poszczególnymi krajami. Najmniejszym udziałem wydatków socjalnych w PKB w badanym okresie wyróżnia się Estonia (13,35%), Słowacja (16,9%) oraz Irlandia (15,4%). Z kolei Szwecja – reprezentant modelu nordyckiego – jest krajem o najwyższym wskaźniku wydatków socjalnych 29,1%. Należy jednak dodać, że od połowy lat 90. dąży ona do pewnej liberalizacji polityki społecznej, o czym świadczy zniżkowa tendencja tego wskaźnika. Z grupy krajów reprezentujących społeczną gospodarkę rynkową najwyższy wskaźnik udziału wydatków socjalnych w PKB – wyższy niż w krajach nordyckich w ostatnich latach – notuje Francja (28,4%), a nieco tylko niższy Niemcy (26,4% PKB). Warto także podkreślić istnienie relatywnej sztywności wydatków socjalnych. Ich udział w PKB poszczególnych krajów w badanym okresie nie ulega dużym zmianom⁴.

Tabela 3 ilustruje strukturę wydatków socjalnych państwa. Największy udział w wydatkach socjalnych na rzecz obywateli mają emerytury⁵. W roku 2009 wydatki te we Włoszech, Wielkiej Brytanii, Francji, Austrii, Danii jak i Szwecji kształtowały się na zbliżonym poziomie ok. 12–14% PKB. Wielka Brytania znaczną część swoich wydatków socjalnych przeznaczają na budownictwo mieszkaniowe i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu; wydatki te w relacji do PKB są wyższe niż w Szwecji i Niemczech. Warto zauważyć, że pomimo iż Niemcy przeznaczają mniejszą część swojego PKB na politykę społeczną aniżeli Szwecja, to koszty administracyjne jej realizacji są prawie dwa razy wyższe. Oznacza to niską efektywność działania instytucji publicznych w Niemczech i duże marnotrawstwo części wydatków publicznych. Niepokojącą tendencją jest poważny spadek we wszystkich krajach wydatków społecznych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu. Drastyczne cięcia tych wydatków, które utrzymywały się na niskim poziomie również w okresie kryzysu, mogą świadczyć o powolnym wycofywaniu się rządów poszczególnych państw z aktywnej polityki zatrudnienia.

Do krajów o relatywnie niskim udziale wydatków socjalnych państwa z tytułu emerytur w PKB należą zarówno niektóre kraje o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, jak np.: Słowacja (6,7%), ale także kraje o najwyższym poziomie dobrobytu społecznego, jak np.: Luksemburg (6,2%). Można ogólnie stwierdzić, że redystrybucja dochodu narodo-

⁴ Tabela 2 nie obejmuje 2010 r. ze względu na brak danych.

⁵ Ze względu na nieporównywalność danych statystycznych za dłuższy okres i opóźnienia w ich publikacji 2009 r. jest ostatnim rokiem dostępnym do analizy.

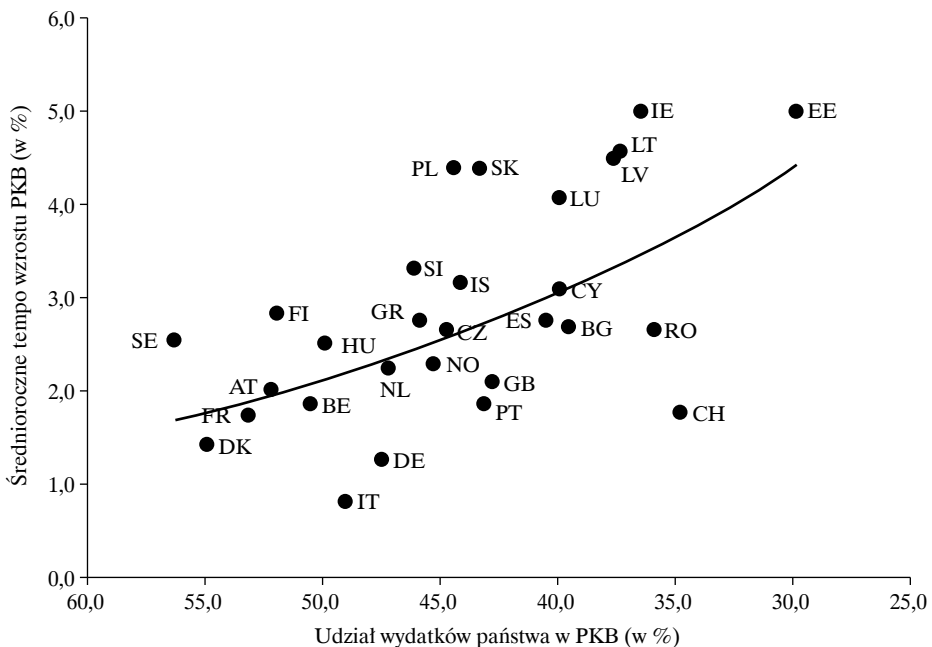
Tabela 2
Udział wydatków socjalnych w PKB (w %) w wybranych krajach w latach 1995–2007

Kraje	1995	2000	2005	2006	2007*	Średni poziom
Kraje liberalne						
Irlandia	15,68	13,27	15,76	15,75	16,31	15,35
Wielka Brytania	19,91	18,60	20,57	20,36	20,54	19,99
Szwajcaria	17,46	17,85	20,19	19,19	18,52	18,64
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)						
Polska	22,61	20,75	21,28	21,01	20,01	21,13
Słowacja	18,76	17,92	16,32	15,99	15,69	16,93
Niemcy	26,76	26,56	27,23	26,15	25,16	26,37
Francja	28,50	27,72	28,97	28,59	28,40	28,44
Słowenia	–	22,88	21,90	21,54	20,26	21,65
Austria	26,56	26,73	27,37	26,97	26,42	26,81
Węgry	–	20,44	22,81	23,06	23,09	22,35
Luksemburg	20,76	19,78	23,00	21,79	20,65	21,19
Estonia	–	14,06	13,17	12,78	13,00	13,25
Czechy	18,17	19,80	19,53	19,05	18,79	19,07
Belgia	26,27	25,42	26,45	26,42	26,35	26,18
Kraje śródziemnomorskie						
Grecja	17,34	19,16	20,96	21,26	21,33	20,01
Hiszpania	21,41	20,44	21,41	21,40	21,58	21,25
Portugalia	16,48	18,88	22,90	22,94	22,52	20,74
Włochy	19,90	23,28	24,98	25,09	24,86	23,62
Kraje dobrobytu						
Norwegia	23,28	21,31	21,71	20,44	20,80	21,51
Finlandia	30,87	24,34	26,12	25,91	24,93	26,44
Szwecja	32,04	28,43	29,08	28,41	27,30	29,05
Dania	28,92	25,68	27,21	26,59	26,10	26,90
Islandia	15,21	15,25	16,33	15,87	14,59	15,45
Holandia	23,81	19,78	20,71	20,30	20,08	20,94

wego na cele socjalne nie jest w zasadzie zdeterminowana przyjętym przez poszczególne kraje wzorcem rozwoju społeczno-gospodarczego.

Teoria ekonomii sugeruje, że wysokie zaangażowanie państwa w gospodarkę może przyczynić się do osłabienia jego efektywności ekonomicznej i dynamiki wzrostu gospodarczego. Dla empirycznej weryfikacji tej hipotezy wykorzystamy prosty model regresji: zależność pomiędzy udziałem wydatków sektora publicznego w PKB (w %) a stopą wzrostu gospodarczego. Zależność tę ilustruje rysunek 1. Na wykresie widzimy duży rozrzut punktów wokół linii trendu. Sugerować to może niewystępowanie istotnej zależności pomiędzy analizowanymi zmiennymi dla całej badanej zbiorowości. Są bowiem takie kraje jak Polska i Słowacja, które rozwijają się względnie szybko i jednocześnie charakteryzują się dość wysokim udziałem wydatków publicznych w PKB. Natomiast w przypadku innych krajów (Francja, Włochy, Hiszpania) zależność między tymi zmiennymi jest raczej odwrotna lub nie wykazują one jednoznacznych powiązań. Mimo że wykreślona na rysunku 1 linia trendu wskazywałaby na istnienie ujemnej zależności między udziałem wydatków państwa w PKB i średniorocznym tempem wzrostu PKB w badanym okresie, przeprowadzona analiza regresji wykładniczej i weryfikacja istotności statystycznej parametrów funkcji nie potwierdziła występowania weryfikowanej zależności dla większości badanych krajów⁶.

Rysunek 1
Zależność między wydatkami państwa (w % PKB)
a średniorocznym tempem wzrostu PKB (w %) w latach 1996–2010

Uwaga: Skróty nazw krajów zgodne z normą ISO 3166-1.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://eurostat.ec.europa.eu> (22.03.2011).

⁶ W celu określenia stopnia zależności między tymi zmiennymi przeprowadzono regresję wykładniczą, stosując model pomocniczy postaci: $\ln(Y_t) = \ln(\beta_0) + \ln(\beta_1)x_t + \varepsilon_t$. Test normalności rozkładu reszt Jarque'a Bera pozwolił na zastosowanie metody najmniejszych kwadratów. Wartość współczynnika determinacji R^2 wyniosła ok. 0,30, co oznacza, że przedstawiony model tłumaczy w zaledwie 30% obserwowanej wariancji tempa wzrostu PKB.

Tabela 3
Wydatki socjalne według przeznaczenia w wybranych krajach w 2009 r. (w % PKB)

Kraje	Koszty administracyjne	Wydatki na ochronę zdrowia	Wydatki na wspieranie osób niepełnosprawnych	Emerytury	Zasiłki rodzinne	Przeciwdziałanie bezrobociu	Budownictwo mieszkaniowe i wykluczenie społeczne
Kraje liberalne							
Irlandia	1,47	10,72	1,35	5,57	3,66	3,08	0,93
Wielka Brytania	0,44	8,67	2,98	12,00	1,82	0,84	1,69
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)							
Polska	0,32	4,75	1,43	9,82	0,75	0,40	0,21
Słowacja	0,50	5,72	1,72	6,73	1,69	1,04	
Niemcy	1,18	9,66	2,43	9,97	3,17	1,90	0,83
Francja	1,27	9,38	1,87	12,40	2,65	1,93	1,40
Słowenia	0,44	7,83	1,74	9,22	2,11	0,59	0,52
Rumunia	0,19	4,15	1,62	8,00	1,70	0,40	0,23
Austria	0,51	7,61	2,28	12,65	3,07	1,76	0,46
Węgry	0,44	5,68	2,09	9,10	3,03	0,97	0,76
Luksemburg	0,34	5,77	2,58	6,19	4,04	1,27	0,82
Litwa	0,51	5,40	2,09	8,37	2,83	0,90	0,38
Łotwa	0,22	3,92	1,29	7,52	1,73	1,59	0,27
Estonia	0,22	5,38	1,89	7,95	2,26	1,22	0,15
Czechy	0,64	6,40	1,53	8,30	1,44	1,05	0,31
Bułgaria	0,41	3,92	1,39	7,79	1,99	0,52	0,21
Belgia	0,95	8,17	2,05	9,45	2,23	3,83	1,02
Kraje śródziemnomorskie							
Grecja	0,66	7,95	1,29	11,29	1,83	1,61	1,08
Hiszpania	0,51	7,30	1,72	7,66	1,51	3,67	0,47
Portugalia	0,49	7,27	2,16	11,15	1,49	1,36	0,34
Malta	0,25	6,09	0,93	8,48	1,26	0,59	0,56
Cypr	0,27	5,07	0,75	7,92	2,19	0,95	2,52
Włochy	0,79	7,31	1,74	14,44	1,40	0,80	0,10
Kraje dobrobytu							
Norwegia	0,51	8,47	4,44	7,77	3,25	0,73	0,90
Finlandia	0,88	7,52	3,60	10,38	3,31	2,40	1,20
Szwecja	0,58	8,01	4,55	12,69	3,22	1,30	1,19
Dania	0,90	7,57	4,91	12,08	4,20	2,15	1,62
Islandia	0,25	9,04	3,55	5,33	3,17	1,72	1,70
Holandia	1,46	10,34	2,50	10,44	1,30	1,45	2,41

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://eurostat.ec.europa.eu> (stan na 23.03.2011).

Reasumując możemy stwierdzić, że w analizowanej próbie nie występuje trwały i ścisły związek pomiędzy wydatkami publicznymi w PKB a tempem wzrostu gospodarczego. Wzrost gospodarczy zależy od całej gamy zmiennych, a interwencjonizm państwowy jest tylko jedną z nich⁷.

2. Obciążenia podatkowe

Głównym narzędziem redystrybucji dochodów przez państwo są podatki. Państwo realizuje za pomocą podatków cele fiskalne, dokonując jednocześnie korekty dochodów zgodnie z przyjętymi zadaniami społeczno-gospodarczymi. Zatem państwa opiekuńcze, aby realizować przyjętą misję rozwojową, powinny – w odróżnieniu od krajów liberalnych – utrzymywać restrykcyjną politykę podatkową, która zapewnia wysokie wpływy do budżetu, co umożliwi z kolei realizować wysoką stopę redystrybucji produktu narodowego.

Dane empiryczne potwierdzają, że kraje skandynawskie – jako przykład najbardziej etatystycznego modelu gospodarczego – utrzymują w zasadzie najwyższe obciążenia podatkowe w relacji do PKB. Przeciętna stopa podatkowa w latach 1995–2009 w Szwecji wynosiła 49,3% PKB, w Danii 49,8%, w Finlandii 45% oraz Norwegii – 42,7%. Wysokie podatki występują także w niektórych krajach społecznej gospodarki rynkowej, a w szczególności we Francji (45,5% PKB). Spośród najwyżej rozwiniętych krajów Europy najniższy poziom obciążeń podatkowych – występuje w Irlandii (32,1%), ale także na Malcie (31,6%), Cyprze (31,8%). Pewnym zaskoczeniem jest najniższy poziom fiskalizmu w Rumunii (28,6%), na Litwie (29,2%) i w Bułgarii (30,7%), a więc w krajach o relatywnie niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Ważnym celem poznawczym jest ustalenie, w jakim stopniu obciążenia podatkowe wpływają na wzrost gospodarczy krajów. Zgodnie ze znanym teorematem wysokie podatki mogą prowadzić do spadku efektywności gospodarowania (obniżenia aktywności gospodarczej, wzrostu kosztów produkcji itd.) i w konsekwencji do spadku konkurencyjności kraju oraz spowolnienia wzrostu gospodarczego. W celu weryfikacji tej hipotezy została zbadana zależność między uśrednioną wartością stopy wzrostu PKB i udziałem obciążeń podatkowych w PKB w badanych krajach w latach 1995–2009. Otrzymany zbiór punktów (rys. 2), wykazuje tendencję malejącą. Oznacza to, że im wyższe były obciążenia fiskalne w tych krajach, tym niższe na ogół było tempo ich wzrostu gospodarczego i *vice versa*⁸.

Jednakże i ta zależność nie jest bynajmniej jednoznaczna i ścisła. Na przykład Szwecja, pomimo bardzo wysokich obciążeń fiskalnych, utrzymywała wyższe tempo wzrostu niż Wielka Brytania. Oznacza to, że w Szwecji występowały silne czynniki pro wzrostowe, niewyjaśniane przez przedstawiony model. Wnioskując na podstawie przytoczonych danych, należy stwierdzić, że wysoka opiekuńczość nie musi ograniczać państwu możliwości wejścia na relatywnie szybką ścieżkę rozwoju w średnim okresie (kilkunastu lat).

⁷ Ocena wpływu wydatków sektora publicznego na rozwój gospodarczy wzbudza liczne kontrowersje. Mimo wielu debat teoretycznych i analiz empirycznych istnieją poważne rozbieżności, w jakim stopniu oddziałują one na procesy rozwojowe krajów.

⁸ Dla określenia zależności między analizowanymi zmiennymi przeprowadzono regresję liniową. Wartość współczynnika determinacji R^2 wyniosła ok. 0,37.

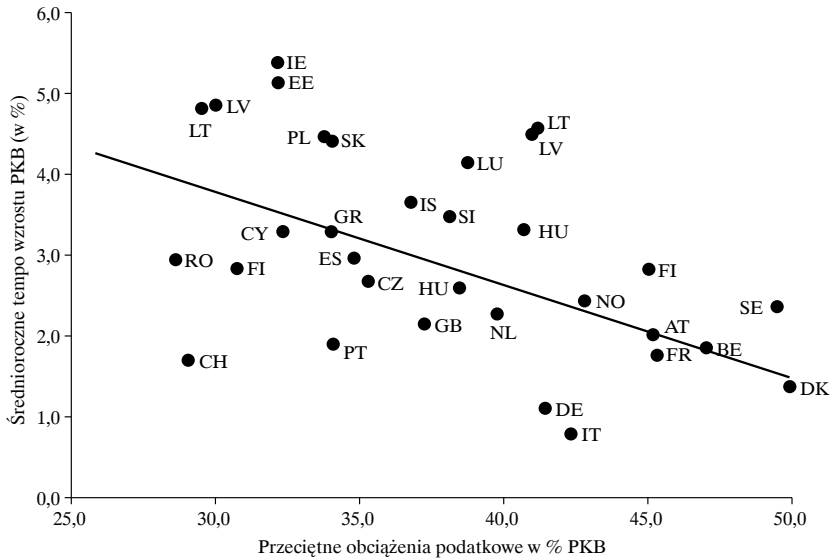
Tabela 4
Obciążenia podatkowe jako odsetek PKB w wybranych krajach w latach 1995–2009

Kraje	Lata															Przecięt- na stopa podatkowa w latach 1995–2009
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Kraje liberalne																
Irlandia	34,5	34,4	33,6	32,8	32,8	32,5	30,7	29,5	30,1	31,3	31,8	33,3	32,7	31,1	29,8	32,1
Wielka Brytania	36,0	35,7	36,1	37,2	37,5	38,1	38,0	36,5	36,2	36,7	37,6	38,3	37,9	39,5	37,4	37,2
Szwajcaria	27,6	28,1	27,7	28,7	28,6	30,0	29,5	29,8	29,3	28,9	29,3	29,2	29,0	29,3	29,4	29,0
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)																
Polska	37,1	37,2	36,5	35,4	34,9	32,6	32,2	32,7	32,2	31,5	32,8	33,8	34,8	34,3	31,8	34,0
Słowacja	40,4	39,5	37,4	36,8	35,4	34,1	33,2	33,1	33,0	31,7	31,5	29,4	29,5	29,4	28,3	33,5
Niemcy	41,5	41,9	41,8	42,1	43,0	42,8	40,9	40,4	40,6	39,7	39,7	40,0	40,0	40,2	39,5	40,9
Francja	44,4	45,8	46,1	45,9	46,7	46,0	45,6	45,1	44,9	45,1	45,6	45,9	45,2	45,0	44,5	45,5
Słowenia	39,2	38,0	36,9	37,8	38,1	37,5	37,7	38,1	38,3	38,4	38,9	38,5	37,9	37,5	38,2	38,1
Rumunia	27,7	26,1	26,6	29,2	31,3	30,6	28,9	28,5	28,1	27,7	28,5	29,2	29,8	28,8	28,1	28,6
Austria	43,7	45,1	46,3	46,3	45,9	45,1	46,8	45,3	45,2	44,6	43,6	43,0	43,2	44,2	43,7	44,8
Węgry	41,0	40,0	38,4	38,3	39,0	39,9	38,8	38,1	38,1	37,8	37,5	37,4	40,5	40,4	37,8	38,9
Luksemburg	38,2	38,6	40,4	40,4	39,2	40,0	40,6	40,2	39,0	38,2	38,5	36,7	36,5	36,3	38,0	38,7
Litwa	27,5	27,1	30,6	31,8	31,7	30,0	28,5	28,2	28,0	28,4	28,7	29,6	29,9	30,4	27,4	29,2
Łotwa	38,2	38,6	40,4	40,4	39,2	40,0	40,6	40,2	39,0	38,2	38,5	36,7	36,5	36,3	27,5	38,0
Estonia	36,3	34,3	34,3	34,1	32,6	31,0	30,3	31,1	30,8	30,6	30,7	30,8	31,5	31,8	34,3	32,3
Czechy	35,5	34,1	34,7	33,5	34,3	33,9	33,8	34,6	35,5	35,9	35,7	35,4	35,9	34,5	33,8	34,7
Bułgaria	31,1	28,9	27,9	32,4	31,1	31,5	30,8	28,5	31,0	32,5	31,3	30,7	33,3	32,3	27,4	30,7
Belgia	46,0	46,5	47,1	47,7	47,6	47,3	47,3	47,5	47,0	47,1	47,0	46,7	46,1	46,6	46,4	46,9
Kraje śródziemnomorskie																
Grecja	31,0	31,3	32,5	34,3	35,4	36,6	35,2	35,7	34,1	33,4	34,4	33,4	34,4	34,2	33,2	33,9
Hiszpania	33,0	33,5	33,6	34,2	34,8	35,0	34,5	35,1	34,7	35,5	36,7	37,6	38,0	33,9	32,9	34,9
Portugalia	31,8	32,5	32,5	32,8	33,4	33,7	33,4	34,3	34,7	33,9	35,0	35,7	35,9	35,9	34,8	34,0
Malta	27,9	26,8	28,8	26,9	28,7	29,0	31,2	32,1	32,5	34,1	35,2	35,4	36,1	35,1	34,6	31,6
Cypr	26,9	26,4	25,9	27,6	27,8	30,0	30,7	30,9	32,2	33,0	35,0	35,8	40,1	38,6	35,7	31,8
Włochy	37,8	41,5	44,0	42,6	42,4	41,8	41,5	40,8	41,3	40,7	40,3	42,0	43,0	43,0	42,6	41,7
Kraje dobrobytu																
Norwegia	42,0	42,4	42,2	42,0	42,3	42,7	42,9	43,1	42,4	43,1	43,2	43,5	43,0	42,1	42,9	42,7
Finlandia	46,3	47,6	46,9	46,7	46,3	47,4	44,9	44,8	44,3	43,6	44,1	43,9	43,1	43,0	42,3	45,0
Szwecja	48,5	50,9	51,3	51,8	52,0	52,1	49,9	47,9	48,3	48,5	49,3	48,7	47,8	46,9	46,3	49,3
Dania	49,8	50,1	49,9	50,3	50,9	50,2	49,4	48,8	49,0	50,0	51,7	50,5	49,8	48,6	48,5	49,8
Islandia	33,3	34,3	34,6	34,4	36,8	37,1	35,3	35,2	36,7	37,8	40,6	41,4	40,5	36,6	35,0	36,6
Holandia	41,4	41,4	40,8	40,6	41,5	40,9	39,4	38,7	38,4	38,5	38,6	39,8	39,5	39,9	39,5	39,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://eurostat.ec.europa.eu> (22.03.2011).

Rysunek 2

Zależność między przeciętnymi obciążeniami podatkowymi (w % PKB)
a średniorocznym tempem wzrostu PKB (w %) w latach 1996–2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://eurostat.ec.europa.eu> (22.03.2011).

3. Konkurencyjność międzynarodowa

Kolejną istotną płaszczyzną analizy jest ocena międzynarodowej konkurencyjności gospodarek krajów na rynkach światowych. Tabela 5 pokazuje pozycję poszczególnych krajów badanej w rankingu konkurencyjności gospodarek *The Global Competitiveness Report* w 2011 r. W rankingu tym kraje skandynawskie zajmują znacznie wyższą pozycję od europejskich krajów liberalnych. Szwecja zajęła tu drugie miejsce w świecie, Niemcy piąte, Finlandia siódme, a Wielka Brytania dopiero dwunaste. Generalnie – kraje zaliczane do modelu dobrobytu – są bardziej konkurencyjne (oprócz Szwajcarii) od pozostałych krajów.

Szwecja szczyty się jedną z najwyższych na świecie jakością instytucji państwowych. Ich wysoka jakość pozwala na minimalizację zawodności i niesprawności rynku, co z kolei prowadzi do uzyskania wysokiej efektywności makroekonomicznej. Pod względem infrastruktury dominują Niemcy (druga lokata w świecie), natomiast Szwecja wiede prym w zakresie edukacji (kapitału ludzkiego) – zarówno w kształceniu ustawicznym jak i wyższym. Co bardzo istotne, Szwecja – pomimo wysokiej opiekuńczości państwa – utrzymuje bardzo wysoką efektywność rynku dóbr. Wielka Brytania przewyższa natomiast Szwecję w efektywności rynku pracy. Rynek pracy w Wielkiej Brytanii, zgodnie z tradycją liberalną, wykazuje dużo wyższą elastyczność aniżeli sztywne rynki pracy państw opiekuńczych. Również pod względem poziomu technologii i innowacyjności Szwecja wykazuje wyraźną przewagę zarówno nad Niemcami, jak i Wielką Brytanią, zajmując najwyższe lub czołowe miejsce na świecie.

Tabela 5
Konkurencyjność międzynarodowa wybranych krajów w 2011 r.

Kraje	Pozycja w 2011 r.	Suma punktów w 2011 r.	Pozycja w latach 2009–2010	Czynniki konkurencyjności		
				Warunki rozwoju gospodarczego kraju	Efektywność gospodarowania	Innowacyjność gospodarki
Kraje liberalne						
Irlandia	29	4,74	25	35	25	21
Wielka Brytania	12	5,25	13	18	7	12
Szwajcaria	1	5,63	1	2	4	2
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)						
Polska	39	4,51	46	56	30	50
Słowacja	60	4,25	47	53	37	63
Niemcy	5	5,39	7	6	13	5
Francja	15	5,13	16	16	15	16
Słowenia	45	4,42	37	34	46	35
Austria	18	5,09	17	15	19	13
Węgry	52	4,33	58	59	41	51
Luksemburg	20	5,05	21	10	20	19
Estonia	33	4,61	35	25	34	45
Czechy	36	4,57	31	44	28	30
Belgia	19	5,07	18	22	17	15
Kraje śródziemnomorskie						
Grecja	83	3,99	71	67	59	73
Hiszpania	42	4,49	33	38	32	41
Portugalia	46	4,38	43	42	43	39
Włochy	48	4,37	48	46	45	32
Kraje dobrobytu						
Norwegia	14	5,14	14	17	12	17
Finlandia	7	5,37	6	5	14	6
Szwecja	2	5,56	4	4	5	3
Dania	9	5,32	5	7	9	9
Islandia	31	4,68	26	41	31	20
Holandia	8	5,33	10	9	8	8

Źródło: *The Global Competitiveness...* [2011].

Bardziej szczegółowe porównanie pozycji Szwecji, Wielkiej Brytanii oraz Niemiec w tym rankingu ujawnia słabe i mocne strony reprezentowanych przez te kraje modeli gospodarczych (tab. 6).

Tabela 6
Porównanie Szwecji, Wielkiej Brytanii i Niemiec
pod względem szczegółowych aspektów konkurencyjności

Wyszczególnienie	Pozycja kraju		
	Szwecja	Wielka Brytania	Niemcy
Instytucje	2	17	13
Infrastruktura	10	8	2
Środowisko makroekonomiczne	14	56	23
Zdrowie i edukacja ustawiczna	18	19	25
Edukacja wyższa i szkolenia	2	18	19
Efektywność rynku dóbr	5	22	21
Efektywność rynku pracy	18	8	70
Poziom rozwoju rynków finansowych	13	25	36
Technologia	1	8	10
Wielkość rynku	34	6	5
Różnorodność biznesu	2	9	3
Innowacje	5	14	8

Źródło: *The Global Competitiveness...* [2011].

4. Nierówności dochodowe

Nierówności dochodowe stanowią ważną zmienną w analizie dobrobytu i sprawiedliwości społecznej. Zdaniem większości teorii egalitarnych wysokie nierówności dochodowe pomiędzy jednostkami, grupami, a nawet całymi regionami są niesprawiedliwe, w związku z czym państwo powinno dążyć do ich znaczącego zmniejszenia. Uznanie nierówności jako negatywnego efektu wzrostu gospodarczego stało się na tyle powszechne, że coraz częściej uwzględnia się je przy ocenie efektywności ekonomicznej. Jednocześnie idea powszechnego egalitaryzmu jest irracjonalna z wielu względów (o czym świadczy upadek krajów socjalistycznych). Jak wspomniano, nierówności ekonomiczne są immanentną cechą wolnorynkowych gospodarek, bez której ich rozwój byłby ograniczony i trudny. Nierówności są nie tylko odbiciem ludzkich umiejętności i zaangażowania, ale determinują wszelką działalność wytwórczą. Wobec tego z jednej strony istnienie nierówności ekonomicznych jest niezbędne, lecz z drugiej strony, gdy są one zbyt głębokie, uznaje się je za niesprawiedliwe i mogą one negatywnie oddziaływać na procesy rozwojowe krajów.

Najpopularniejszą miarą nierówności dochodowych jest współczynnik Giniego, który przyjmuje wartości z przedziału [0, 1]. Wartość zerowa oznacza brak nierówności, natomiast wartość 1 oznacza maksymalną nierówność, w której jedno gospodarstwo (grupa społeczna) posiada cały dochód. Zgodnie z oczekiwaniami współczynnik Giniego przyjmuje różne wartości w analizowanych grupach krajów (tab. 7).

Kraje anglosaskie tradycyjnie mają najwyższy wskaźnik nierówności dochodowych spośród krajów uprzemysłowionych, podczas gdy kraje skandynawskie mogą pochwalić się najniższą wartością współczynnika. Wielka Brytania od początku lat 90. XX w. miała

najwyższy współczynnik Giniego, a najniższy Szwecja. Wynik ten potwierdza tezę, że kraje skandynawskie przywiązują największą uwagę – spośród wszystkich krajów europejskich – do zmniejszania nierówności dochodowych i realizowania sprawiedliwości społecznej.

Tabela 7
Współczynniki Giniego po uwzględnieniu opodatkowania dochodów i transferów publicznych w wybranych krajach

Kraje \ Lata	Rok 1990	Lata 90.	Rok 2000	Lata 2001–2010
Kraje liberalne				
Irlandia		0,32	0,30	0,33
Wielka Brytania	0,37	0,35	0,37	0,34
Szwajcaria			0,28	0,28
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)				
Polska		0,29	0,29	0,27
Słowacja		0,24	0,25	0,27
Niemcy	0,26	0,27	0,27	0,30
Francja	0,30	0,28	0,28	0,28
Austria		0,24	0,25	0,27
Belgia		0,29	0,29	0,27
Czechy	0,23	0,26	0,26	0,27
Węgry	0,27	0,29	0,29	0,29
Kraje śródziemnomorskie				
Grecja		0,34	0,34	0,32
Hiszpania	0,34	0,34	0,34	0,32
Portugalia	0,33	0,36	0,36	0,38
Włochy	0,30	0,35	0,34	0,35
Kraje dobrobytu				
Norwegia		0,26	0,26	0,28
Finlandia		0,23	0,26	0,27
Szwecja	0,21	0,21	0,24	0,23
Dania	0,23	0,21	0,23	0,23
Holandia	0,28	0,28	0,28	0,27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://oecd.org> (22.03.2011).

Gospodarka niemiecka natomiast cechuje się nieco większym współczynnikiem Giniego od krajów skandynawskich, jednak nie jest on tak wysoki jak w krajach anglosaskich. Jest to wyrazem kompromisu pomiędzy realizacją społecznej sprawiedliwości a utrzymaniem efektywności i konkurencyjności gospodarki. Do krajów o wysokim współczynniku Giniego należą również kraje śródziemnomorskie (Portugalia, Hiszpania i Grecja).

5. Rynek pracy

Z punktu widzenia efektywności rynku pracy istotny jest system zabezpieczeń tegoż rynku, takich jak: poziom świadczeń dla bezrobotnych, poziom zabezpieczeń pracujących przed utratą pracy, wydatki publiczne na aktywną politykę zatrudnienia oraz siła związków zawodowych. Zmienne te mogą znacznie wpłynąć na poziom bezrobocia w warunkach równowagi rynkowej poprzez zwiększanie bądź zmniejszanie gotowości osób bezrobotnych do szukania i podejmowania pracy, na długość pozostawania na rynku pracy oraz sztywność rynku pracy [Werding 2006]. Innymi słowy, system zabezpieczeń dla osób bezrobotnych jest istotnym składnikiem polityki społecznej i systemu motywacyjnego w gospodarce.

Interwencjonizm państwowy na rynku pracy może doprowadzić do jego usztywnienia poprzez mnogość regulacji dotyczących wysokości płacy minimalnej, zasiłków dla bezrobotnych, kodeksu pracy itp., a tym samym negatywnie wpłynąć na poziom długookresowego bezrobocia. W piśmiennictwie ekonomicznym twierdzi się, że państwa opiekuńcze (np. skandynawskie) powinny radzić sobie o wiele gorzej na rynku pracy niż „elastyczne” gospodarki liberalne. Dane empiryczne jednak nie potwierdzają tej teorii (tab. 8).

Tabela 8
Szacunkowa stopa berobocia NAIRU w wybranych krajach rozwiniętych w latach 1970–2007 (w %)

Kraje	Lata									
	Przeciętna 1970–1974	Przeciętna 1975–1979	Przeciętna 1980–1984	Przeciętna 1985–1989	Przeciętna 1990–1994	Przeciętna 1995–1999	Przeciętna 2000–2004	2005	2006	2007
Dania		4,3	6,1	6,4	7,1	5,9	4,9	4,6	4,4	4,2
Niemcy	1,9	3,1	4,8	6,1	6,8	7,8	8,2	8,7	8,6	8,4
Norwegia		1,9	2,5	3,3	4,7	4,2	3,9	3,9	3,6	3,4
Szwecja	2,3	2,5	2,9	3,3	4,4	5,1	5,0	5,1	5,1	5,1
Wielka Brytania	4,6	5,9	9	9,7	8,8	7,3	5,6	5,3	5,3	5,3

Źródło: Gianella, Koske [2009].

Państwa skandynawskie (z wyjątkiem Szwecji) radziły sobie najlepiej z obniżaniem długookresowej stopy bezrobocia od początku lat 70. XX w. Najwyższe bezrobocie NAIRU przez znaczną część badanego okresu notowano w Niemczech, natomiast w Wielkiej Brytanii poziom ten zbliżył się w ostatniej dekadzie do poziomu Szwecji.

Kolejną zastępującą na uwagę zmienną jest wskaźnik zabezpieczenia zatrudnienia zaproponowany przez ekspertów z OECD (tab. 9). Wskaźnik ten, będący średnią z danych dla umów czasowych i stałych o pracę, obejmuje kilka czynników charakteryzujących poziom zabezpieczenia pracy w danym kraju, m.in. rekompensatę za bezpodstawne zwolnienie czy poziom odprawy. Skala wynosi od 0 do 6 punktów, gdzie poziom 6 oznacza najbardziej restrykcyjną politykę zabezpieczeń.

Z tabeli 9 wynika, że najwyższy poziom zabezpieczeń rynku pracy występuje w krajach śródziemnomorskich. Niższy standard zabezpieczeń występuje w krajach skandynawskich, a najniższy w krajach liberalnych. Należy zauważyć, że poziom restrykcyjności umów o pracę w wielu krajach obniżył się w ciągu dwudziestu ostatnich lat, co wskazuje tendencję do zwiększania elastyczności rynku pracy na obszarze europejskim.

Tabela 9
Wskaźnik zabezpieczenia zatrudnienia pracownika (*Employment Protection Indicator*)
w wybranych krajach w latach 1985–2008

Kraje	1985	1990	1995	2000	2005	2008	Średni poziom
Kraje liberalne							
Irlandia	0,93	0,93	0,93	0,93	1,11	1,11	0,99
Wielka Brytania	0,6	0,6	0,6	0,68	0,75	0,75	0,66
Szwajcaria	1,14	1,14	1,14	1,14	1,14	1,14	1,14
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)							
Polska		1,4	1,4	1,4	1,9	1,9	1,33
Słowacja			1,8	1,8	1,34	1,44	1,06
Niemcy	3,17	3,17	3,09	2,34	2,12	2,12	2,67
Francja	2,79	2,98	2,98	2,98	3,05	3,05	2,97
Węgry		1,27	1,27	1,27	1,52	1,65	1,16
Czechy			1,9	1,9	2,09	1,96	1,31
Belgia	3,15	3,15	3,15	2,18	2,18	2,18	2,67
Kraje śródziemnomorskie							
Grecja	3,56	3,5	3,5	3,5	2,73	2,73	3,25
Hiszpania	3,82	3,82	3,01	2,93	2,98	2,98	3,26
Portugalia	4,19	4,1	3,85	3,67	3,46	3,15	3,74
Włochy	3,57	3,57	3,57	2,51	1,82	1,89	2,82
Kraje dobrobytu							
Norwegia	2,9	2,9	2,69	2,56	2,56	2,69	2,72
Finlandia	2,33	2,33	2,16	2,09	2,02	1,96	2,15
Szwecja	3,49	3,49	2,47	2,24	2,24	1,87	2,63
Dania	2,4	2,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,80
Holandia	2,73	2,73	2,73	2,12	2,12	1,95	2,40

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OECD, <http://www.oecd.org> (26.01.2011).

Kolejnym ważnym aspektem charakteryzującym rynek pracy w poszczególnych krajach jest prowadzona przez państwo aktywna polityka zatrudnienia. Polityka ta zorientowana jest na pomoc bezrobotnym w znalezieniu pracy i polega na podnoszeniu kwalifikacji pracowników poprzez szkolenia, współtworzenie nowych miejsc pracy oraz usprawnianie funkcjonowania rynku pracy w zakresie doradztwa zawodowego. Pomimo słuszności założeń tej polityki jej skuteczność jest wątpliwa. Niektóre badania wskazują na negatywny wpływ tej polityki na zatrudnienie [Jonung, Kiander, Vartia 2009]. Inne badania OECD pokazują pozytywny efekt aktywnej polityki zatrudnienia, jeśli nie jest ona zbyt szeroko zdefiniowana, a ukierunkowana na konkretne działania [OECD 2011].

Na początku lat 90. XX w. wydatki państwa na aktywną politykę zatrudnienia w wielu krajach znacznie wzrosły, osiągając 4,6% PKB w Szwecji, 5,3% PKB w Finlandii i 6,0% PKB w Danii (tab. 10). Od tego czasu jednak wydatki na tę politykę systematycznie spadają w większości analizowanych krajów. Wielka Brytania i Szwajcaria znajdują się wśród

państw o najniższych wydatkach na ten cel, natomiast kraje skandynawskie tradycyjnie aktywnie wspierają zwiększanie zatrudnienia.

Tabela 10
Wydatki na aktywną politykę zatrudnienia
w wybranych krajach w latach 1985–2007 (w % PKB)

Kraje	1985	1990	1995	2000	2005	2009	Średni poziom
Kraje liberalne							
Irlandia	4,40	3,61	3,95	1,61	1,47	3,49	3,09
Wielka Brytania	2,01	1,09	1,13	0,54	0,61	0,66	1,01
Szwajcaria	0,45	0,34	1,59	1,10	1,66		1,03
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)							
Polska		0,12	2,10	1,07	1,28	1,59	1,23
Słowacja			1,18	1,15	0,60	0,89	0,96
Niemcy	1,86	1,79	3,51	3,12	2,91	2,52	2,62
Francja	2,09	2,09	2,70	2,57	2,48	2,40	2,39
Austria	1,32	1,31	1,97	1,69	2,14	2,34	1,80
Węgry			1,29	0,84	0,69	0,98	0,95
Estonia					0,19	1,50	0,85
Czechy			0,25	0,48	0,49	0,66	0,47
Luksemburg	1,22	0,72	0,81		1,15	1,36	1,05
Słowenia					0,68	0,96	0,82
Belgia	4,44	3,65	3,95	3,24	3,41	3,79	3,75
Kraje śródziemnomorskie							
Grecja	0,47	0,59	0,78				0,61
Hiszpania	3,19	3,39	2,86	2,14	2,22	3,82	2,94
Portugalia	0,60	0,79	1,32	1,41	1,95	2,08	1,36
Włochy					1,35	1,83	1,59
Kraje dobrobytu							
Norwegia	1,07	2,02	2,34	1,11	1,45		1,60
Finlandia	2,04	1,96	5,28	2,97	2,81	2,82	2,98
Szwecja	2,96	2,56	4,62	3,07	2,43	1,85	2,92
Dania		5,44	6,02	4,27	3,92	3,35	4,60
Holandia	4,54	3,70	4,14	3,21	3,31	2,91	3,64

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.oecd.org> (22.03.2011).

Ostatnim analizowanym elementem rynku pracy, bardzo istotnym dla oceny efektywności porównywanych modeli gospodarki – jest wydajność pracy. Wysoki poziom społecznej wydajności pracy potwierdza wysoką efektywność gospodarowania, ale przede wszystkim determinuje wysoki poziom dobrobytu społeczeństwa.

Tabela 11
Wydajność pracy w wybranych krajach w 2010 r.
w dolarach USA (PKB na 1 godz. pracy)

Kraj	Produktywność w dolarach USA na 1 godz. pracy
Kraje liberalne	
Irlandia	63,6
Wielka Brytania	46,2
Szwajcaria	48,3
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)	
Polska	24,7
Słowacja	33,6
Niemcy	53,6
Francja	57,7
Austria	49,6
Belgia	58,9
Czechy	29,3
Węgry	26,1
Luksemburg	75,3
Kraje śródziemnomorskie	
Grecja	33,6
Hiszpania	47,2
Portugalia	32
Włochy	43,9
Kraje dobrobytu	
Norwegia	75,3
Finlandia	47,9
Szwecja	49,9
Dania	51,3
Holandia	58,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.oecd.org> (23.01.2012).

Analiza danych liczbowych zawartych w tabeli 11 pozwala stwierdzić, że najwyższy poziom wydajności pracy w 2010 r. osiągnęły kraje zaliczone zarówno do modelu anglosaskiego, jak i nordyckiego takie jak: Norwegia (75,3 dol. na 1 godz.), Luksemburg (75,3 dol. na 1 godz.) oraz Irlandia (63,6 dol. na 1 godz.). Wysoki poziom produktywności pracy – powyżej 50 dol. na 1 godz. – osiągają także Belgia (58,9), Holandia (58,8), Francja (57,7), Niemcy (53,6), Dania (51,3) oraz Szwecja (49,9). Natomiast najniższy poziom wydajności pracy – poniżej 35 dol. za godz. – charakteryzują się kraje słabiej rozwinięte, a zwłaszcza Polska, Węgry, Czechy, Słowacja, Grecja i Portugalia.

Dane te sugerują, że model gospodarowania nie ma istotnego wpływu na efektywność makroekonomiczną poszczególnych krajów.

6. Poziom dobrobytu społecznego

Poziom dobrobytu społecznego kraju jest determinowany przede wszystkim rozmiarami produktu krajowego brutto przypadającego na 1 mieszkańca. Analizując dynamikę wzrostu gospodarczego wybranych krajów europejskich w latach 1980–2010 – można stwierdzić, że najszybciej rozwijały się: Słowacja, dla której średnioroczna stopa wzrostu wyniosła 4,34% i Polska – 3,7%, z grupy krajów zakwalifikowanych do społecznej gospodarki rynkowej oraz Irlandia – 4,41%, z krajów o gospodarce liberalnej. Pozostałe kraje osiągały w długim okresie zbliżoną w zasadzie i nie wysoką dynamikę wzrostu gospodarczego (tab. 12).

Tabela 12
Dynamika PKB w wybranych krajach w latach 1980–2010 (średnio rocznie w %)

Kraje \ Lata	1980–84	1985–89	1990–94	1995–99	2000–04	2000–10	1980–2010
Kraje liberalne							
Irlandia	2,52	3,67	4,44	9,17	5,73	0,91	4,41
Wielka Brytania	1,06	3,9	1,21	3,93	3,35	0,79	2,37
Szwajcaria	1,71	2,94	0,77	1,36	1,5	2,14	1,74
Kraje dobrobytu							
Norwegia	3,19	2,36	3,28	3,88	2,34	1,12	2,70
Finlandia	3,17	3,95	-1,23	4,54	3,12	1,51	2,51
Szwecja	1,75	2,79	0,13	3,42	2,95	1,77	2,14
Dania	1,83	1,94	2,06	2,76	1,48	0,35	1,74
Holandia	1,27	3,03	2,51	3,88	1,7	1,55	2,32
Kraje społecznej gospodarki rynkowej							
Polska			1,13	5,96	3,22	4,55	3,72
Słowacja			4,05	4,33	3,85	5,12	4,34
Niemcy	1,19	2,72	2,75	1,59	1,07	1,22	1,76
Francja	1,55	3,02	1,34	2,39	1,97	0,87	1,86
Austria	1,32	2,55	2,4	2,98	1,93	1,61	2,13
Belgia	1,51	2,79	1,75	2,6	1,95	1,29	1,98
Czechy			-2,46	2,22	3,59	3,44	1,70
Węgry			-0,23	2,41	4,22	0,55	1,74
Kraje śródziemnomorskie							
Grecja	-0,22	1,77	0,84	2,94	4,49	0,65	1,96
Hiszpania	1,38	4,21	1,72	3,65	3,55	1,37	2,90
Portugalia	1,25	5,45	1,67	4,32	1,46	0,51	2,83
Włochy	1,82	3,29	1,13	1,76	1,53	0,02	1,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://stats.oecd.org> (22.03. 2011).

Przytoczone dane nie potwierdzają tezy, że forma przyjętych rozwiązań instytucjonalnych ma istotny wpływ na dynamikę wzrostu gospodarczego. Należy także zauważyć, że poszczegól-

ne kraje europejskie w różnym stopniu były podatne na ostatni kryzys gospodarczy. Przewagę wykazały tu kraje o wysokim udziale państwa w gospodarce, a najwyższe spadki zanotowały kraje reprezentujące model liberalny. Kraje rozwijające się, takie jak Polska i Słowacja, dzięki uzyskiwaniu wysokiego tempa wzrostu gospodarczego w znacznym stopniu zmniejszyły lukę rozwojową dzielącą je od krajów najwyżej rozwiniętych gospodarczo. Analizując ścieżki rozwoju poszczególnych krajów w latach 1980–2010, można stwierdzić wystąpienie tendencji do wyrównywania się poziomu rozwoju gospodarczego w obszarze europejskim.

Warto podkreślić, że kraje zaliczone tutaj do grupy krajów dobrobytu oraz (w mniejszym stopniu) kraje reprezentujące model społecznej gospodarki rynkowej charakteryzują się bardziej zrównoważonym wzrostem gospodarczym. Wzrost ten w okresach wysokiej koniunktury nie jest gwałtowny, a w okresach kryzysu kraje te nie doświadczają na ogół głębokiej regresji. Odwrotnie, kraje należące do modelu liberalnego narażone są na duże wahania aktywności gospodarczej, w tym na kryzysy.

Wskaźnikiem, który w sposób syntetyczny mierzy poziom rozwoju gospodarczego i dobrobytu społecznego kraju, jest *Human Development Index* (HDI). Wszystkie badane kraje legitymują się bardzo wysoką wartością tego wskaźnika, niezależnie od reprezentowanego modelu gospodarczego (tab. 13).

Tabela 13
Wskaźnik HDI w wybranych krajach w latach 1980–2009

Kraje \ Lata	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2009
Kraje liberalne							
Irlandia	0,735	0,754	0,782	0,813	0,869	0,8143	0,907
Wielka Brytania	0,737	0,751	0,770	0,824	0,823	0,845	0,847
Szwajcaria	0,810	0,817	0,833	0,846	0,873	0,890	0,901
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)							
Polska	–	–	–	0,727	0,770	0,791	0,811
Słowacja	–	–	0,747	0,752	0,779	0,810	0,832
Niemcy	0,730	0,745	0,795	0,835	0,864	0,895	0,903
Francja	0,722	0,742	0,777	0,819	0,846	0,869	0,883
Słowenia	–	–	–	0,759	0,805	0,848	0,882
Rumunia	–	–	0,700	0,687	0,704	0,748	0,779
Austria	0,740	0,762	0,790	0,814	0,839	0,860	0,883
Węgry	0,700	0,710	0,706	0,737	0,775	0,803	0,814
Luksemburg	0,728	0,762	0,788	0,816	0,854	0,865	0,865
Litwa	–	–	–	0,696	0,749	0,793	0,805
Łotwa	–	–	0,693	0,673	0,732	0,784	0,802
Estonia	–	–	0,717	0,716	0,776	0,821	0,832
Czechy	–	–	–	0,788	0,816	0,854	0,863
Bułgaria	–	0,689	0,6143	0,6143	0,715	0,749	0,768
Belgia	0,757	0,777	0,811	0,854	0,876	0,873	0,885
Kraje śródziemnomorskie							
Grecja	0,720	0,747	0,766	0,776	0,802	0,856	0,862
Hiszpania	0,691	0,717	0,749	0,801	0,839	0,857	0,876
Portugalia	0,639	0,670	0,708	0,751	0,778	0,789	0,808
Malta	0,703	0,720	0,753	0,771	0,799	0,825	0,830

Cypr	–	0,718	0,747	0,788	0,800	0,809	0,839
Włochy	0,717	0,735	0,764	0,795	0,825	0,861	0,873
Kraje dobrobytu							
Norwegia	0,796	0,819	0,844	0,876	0,913	0,938	0,941
Finlandia	0,759	0,775	0,794	0,822	0,837	0,875	0,880
Szwecja	0,785	0,796	0,816	0,855	0,894	0,896	0,901
Dania	0,783	0,802	0,809	0,833	0,861	0,885	0,893
Islandia	0,762	0,782	0,807	0,830	0,863	0,893	0,896
Holandia	0,792	0,806	0,835	0,866	0,882	0,890	0,909

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://hdr.undp.org> (22.10.2011).

Od wielu lat liderem rankingu HDI jest Norwegia, której wskaźnik ten jest prawie najwyższy na świecie. Do czołówki krajów najbardziej rozwiniętych należą zarówno kraje liberalne, jak i kraje dobrobytu, a różnice pomiędzy nimi są stosunkowo niewielkie. Poniżej dostrzegalna jest wyraźna konwergencja gospodarcza pomiędzy Polską i Słowacją a krajami rozwiniętymi Europy.

Dekompozycja wskaźnika HDI na elementy składowe (przeciętny dochód, edukacja i długość życia) zaciera w pewnym stopniu różnice pomiędzy krajami reprezentującymi różne modele gospodarcze (tab. 14). Tendencja do wzrostu długości życia występuje prawie we wszystkich porównywanych krajach. Najwyższa oczekiwana długość życia (81 lat lub więcej) występuje w Szwecji, Islandii, Norwegii, ale także we Francji. Najniższa – w krajach Europy Środkowo-Wschodniej opóźnionych w rozwoju: w Bułgarii (73 lata), na Łotwie (73), w Estonii (75), na Węgrzech (74), w Rumunii (74) oraz w Słowacji (75) i w Polsce (76 lat). Podobnie zróżnicowany jest miernik średniej i oczekiwanej długości edukacji (przeciętnej osoby). W każdej z przedstawionych grup krajów znajdują się gospodarki o wysokiej i niższej medianie lat edukacji: najwyższy wskaźnik wśród krajów europejskich osiągnęły Norwegia, Niemcy, Czechy, Estonia oraz Szwecja i Irlandia. Opóźnionymi krajami w tej dziedzinie są m. in. Portugalia, Malta, Cypr, Polska, ale także Luksemburg. Warto zauważyć, że miernik ten nie informuje o jakości kształcenia w poszczególnych krajach (taka informacja miałaby znacznie większą wartość poznawczą). Z kolei wysokość dochodu narodowego przypadającego na 1 mieszkańca – jako podstawowa miara dobrobytu – zależy wyraźnie od poziomu rozwoju gospodarczego, a nie od przyjętego lub deklarowanego modelu gospodarki.

Tabela 14
Elementy składowe wskaźnika HDI w wybranych krajach w 2010 r.

Kraje	Oczekiwana długość życia w momencie narodzin (w latach)	Średnia liczba lat nauki	Oczekiwana liczba lat nauki	Dochód narodowy brutto (w dolarach na mieszkańca)
Kraje liberalne				
Irlandia	80,4	11,6	18,0	39 507
Wielka Brytania	80,0	9,3	16,1	35 974
Szwajcaria	82,2	11,0	15,6	43 508
Kraje kontynentalne (społecznej gospodarki rynkowej)				
Polska	76,0	10,0	15,3	20 136

cd. tab. 14

Słowacja	75,2	11,6	14,9	23 384
Niemcy	80,3	12,2	15,9	37 935
Francja	81,4	10,6	16,1	35 048
Słowenia	79,2	11,6	16,9	29 179
Rumunia	73,8	10,4	14,9	12 357
Austria	80,7	10,8	15,3	41 805
Węgry	74,2	11,1	15,3	19 647
Luksemburg	79,8	10,1	13,3	84 829
Łotwa	73,0	11,5	15,0	15 448
Estonia	74,6	12,0	15,7	20 182
Czechy	77,5	12,3	15,6	25 933
Bułgaria	73,2	10,6	13,7	13 562
Belgia	80,0	10,9	16,1	37 677
Kraje śródziemnomorskie				
Grecja	79,8	10,1	16,5	27 624
Hiszpania	81,2	10,4	16,6	30 622
Portugalia	79,3	7,7	15,9	23 204
Malta	79,4	9,9	14,4	25 782
Cypr	79,4	9,8	14,7	29 100
Włochy	81,7	10,1	16,3	30 165
Kraje dobrobytu				
Norwegia	80,9	12,6	17,3	53 376
Finlandia	79,8	10,3	16,8	36 723
Szwecja	81,3	11,7	15,7	40 613
Dania	78,7	11,4	16,9	37 741
Islandia	81,7	10,4	18,0	38 079
Holandia	80,6	11,6	16,8	42 330

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://hdr.undp.org/en/statistics> (22.03.2011).

Uwagi końcowe

Przeprowadzona analiza wykazała, że nie istnieje istotna statystycznie zależność pomiędzy formą ustrojową danego kraju a jego efektywnością makroekonomiczną i realizacją funkcji dobrobytu społecznego. Ogólnie można stwierdzić, że państwa opiekuńcze (Szwecja, Norwegia, Finlandia, Dania) wyróżniają się wprawdzie restrykcyjnym systemem podatkowym i wysokimi wydatkami publicznymi, ale osiągają relatywnie wysokie tempo wzrostu gospodarczego. Wysoki poziom dobrobytu społecznego i względny egalitaryzm podatkowy może sprzyjać rozwojowi przedsiębiorczości i podnoszeniu międzynarodowej konkurencyjności tych krajów na rynkach światowych. Rozbudowany, ale sprawny system

państwa opiekuńczego i pełne zabezpieczenie społeczne sprawia bowiem, że ryzyko podejmowania działalności gospodarczej i niepowodzenia osobistego jest w rozpatrywanym systemie mniejsze.

W przeciwieństwie do tego, kraje o liberalnym modelu gospodarki wyróżniają się przede wszystkim wysokim poziomem wolności gospodarczej i relatywnie mniejszymi wydatkami budżetowymi i podatkami, co może sprzyjać rozwojowi przedsiębiorczości i innowacyjności. W krajach tych występuje jednakże bardzo wysokie rozwarstwienie społeczne, a ostatnio także bezrobocie. Pozostałe kraje europejskie można zaliczyć do tzw. gospodarek mieszanych, charakteryzujących się różną kombinacją rozwiązań politycznych i gospodarczych oraz zróżnicowanymi efektem ekonomicznym i społecznym. Sądzymy, że w przyszłości niwelowanie nadmiernych i społecznie nieuzasadnionych nierówności w poziomie życia obywateli będzie głównym celem i siłą napędową rozwoju gospodarczego wszystkich krajów świata.

Tekst wpłynął 6 marca 2012 r.

Bibliografia

- Boeri T., *Let Social Policy Models Compete and Europe Will Win*, Kennedy School of Government, Harvard Uniwersyt, Cambridge 2002.
- Doing Business. Economy Rankings*, The World Bank, 2010.
- Edvardsen T.S., Hagtvet B., *Nordycki model demokracji i państwa dobrobytu*, WN PWN, Warszawa 1994.
- Esping-Andersen G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Policy Press, Cambridge, 1990.
- Gianella C., Koske I., *What Drives the NAIRU? Evidence from a Panel of OECD Countries*, OECD Working Paper, Paris 2009.
- Jonung L., Kiander J., Vartia P., *The Great Financial Crisis in Finland and Sweden*, Edward Elgar Publishing Inc., Cheltenham 2009.
- Lis S., *Aksesja Polski do strefy euro – analiza krytyczna*, „Ekonomista” 2008, nr 3.
- Lis S., *Współczesna makroekonomia*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2011.
- OECD Employment Outlook 1993*, OECD Publishing, <http://www.oecd.org>
- Rosati D.K., *Europejski model społeczny. Doświadczenia i przyszłość*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009.
- Rosołowski M., *Państwo: sprawiedliwe czy efektywne?* (maszynopis), Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2011.
- Sandmo A., *The Welfare State: Public Policy and Private Incentives*, Rector's Lectures No. 5, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 1992.
- Siebert H., *The German Economy*, Princeton University Press, Princeton–Oxford 2005.
- Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway*, European Commission, Luxembourg 2010.
- The Global Competitiveness Report 2010–2011*, World Economic Forum, Geneva 2011.
- Wagner A., *Finanzwissenschaft*, Leipzig, 1880–1889; cyt. za: S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, WN PWN, Warszawa 2002.
- Werding M., *Structural Unemployment in Western Europe: Reasons and Remedies*, MIT Press, Cambridge 2006.
- Wzrost gospodarczy czy bezpieczeństwo socjalne?* red. nauk. W. Bienkowski, M.J. Radło, WN PWN, Warszawa 2010.